

Büyük Madenci Yürüyüşü: Zonguldak'ın Büyük Grevi (1990-1991)

Akın Bakıoğlu

İstanbul: İletişim Yayınları, 2022

Zonguldak Büyük Madenci Yürüyüşü

Emre Bayır

2022 yılının başında İletişim Yayınları Akın Bakıoğlu imzalı *Büyük Madenci Yürüyüşü: Zonguldak'ın Büyük Grevi (1990-1991)* isimli kitabı okuyucularıyla buluşturdu. Ağırlıklı olarak çalışma hayatı, emek tarihi gibi konular üzerine çalışmalar yapan genç bir akademisyen olan Bakıoğlu bu kitabını 2019 yılında savunduğu doktora tezine dayandırmış.

Akademisyenlerin, araştırmacıların işçi sınıfı odaklı çalışmalara imza atması, işçi sınıfının oluşumu, güncel durumu ve mücadele tarihinden çıkarılacak dersler ışığında, gelecek mücadelelerin şekillendirilmesi bakımından önemli. Yazar bu çalışmanın gayesini tam da pek çok teorisyenin artık işçi sınıfının sonunun geldiğini öne sürdüğü, sınıflı toplum bakış açısını tümenden reddettiği bir dönemde patlak veren 1990-1991 Büyük Madenci Grevi'nden hareketle Zonguldak'taki

işçi sınıfının deneyimini tanıklıklarla ortaya koymak olarak açıklıyor (s. 9-10). Bakioğlu, yaklaşık iki yüz yıllık işçileşme sürecinin mevcut olduğu Zonguldak havzasının pek çok direniş deneyimine sahip olduğunu, 1990-91 Grevi'nin hem bölgede daha önce gerçekleşen küçük direnişlerin birikimlerinden hem de dönemin 1989 Bahar Eylemleri gibi kitlesel sınıf hareketlerinden nasibini aldığını hatırlatıyor (s. 27). Yazar çalışmasında odaklandığı temel problemin ise Zonguldak Kömür Havzası'ndaki işçi sınıfının oluşum sürecinin tarihsel, politik ve kültürel kaynaklarının ortaya konması olduğunu söylüyor (s. 28).

Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Zonguldak maden grevi ve yürüyüşünü konu edinen bu çalışmanın yararlı yanları olmakla birlikte eleştirilmesi gereken tarafları da var.

Zonguldak Kömür Havzası

Bakioğlu kitabına Zonguldak Kömür Havzası'nda 1843 yılında kömür işletmeciliğinin başlamasından itibaren havza tarihinin işçi sınıfı üzerinden bir sergilemesini yaptığı uzunca bir bölüm ile başlıyor. Büyük Madenci Yürüyüşü'ne kadarki tarihini beş ayrı dönem altında inceliyor: 1843-1865 havzada kömürün keşfedildiği ve üretime geçildiği dönem; 1865-1908 çalışma hayatını düzenleyen yasal zeminin oluşturulduğu ve havzanın dışarıdan göç aldığı dönem; 1908-1940 Osmanlı Devleti'ndeki 1908 işçi hareketi ile kömür işletmelerinin tamamen devlete geçmesi arasındaki dönem; 1940-1980 devletleştirme sonrası işçi sayısı ve üretimin arttığı dönem; 1980-1991 neoliberal politikaların hayata geçirilmeye başlaması ile işçi direnişlerinin yaşandığı dönem (s. 33).

1908 yılıyla birlikte havzada işçi sınıfının bir özne olarak sahneye çıktığını ileri süren yazar Osmanlı Devleti genelinde hem madencilik hem de diğer sektörlerde yükselen işçi hareketinin Zonguldak havzasında da dört büyük grevle kendini gösterdiğini belirtiyor (s. 49). Bu dönemde yaşanan dikkat çekici durumlardan biri de bölgedeki üretimin büyük kısmını yapan Fransız sermayeli Ereğli Şirketi'nin getirdiği yabancı uyruklu işçilerin, işgal, grev gibi mücadele yöntemlerini yerli işçilere öğretmesi ve bölgedeki işçi sınıfının bilincinin gelişimine katkı yapmasıdır.

1908 yılından sonra büyüklü küçüklü mücadelelere girişen havza işçilerinin 1923 yılında sekiz saatlik yasal işgününe uyulması, mesai ücretlerinin ödenmesi, haftanın bir günü tatil kullandırılması gibi taleplerle ardı ardına başlattığı grevler hükümetin bölgeye özel olarak eğilmesine sebep olmuştur. Zonguldak'ta incelemeler yaptıran hükümet, doğası gereği kârdan başka bir şey düşünmeyen yabancı sermayeli Ereğli Şirketi'nin 1924'te İş Bankası sermayesi kullanılarak devralınmasına karar vermiştir (s. 54-55).

1940 yılı Zonguldak maden havzası ve işçileri için bir dönüm noktası olmuştur. 5 Haziran 1940'ta yayımlanan 3867 sayılı "Kömür Havzasındaki Ocakların Devletçe İşletilmesi Hakkındaki Kanun" ile bölgedeki madenler Etibank bünyesinde devletleştirilmiştir. Bu dönemde, doğrudan devletin kendisi patron hâline gelmiştir. Aynı dönem, İkinci Dünya Savaşı'nı fırsat bilen devlet işçilerin haklarını askıya alan ve hükümete olağanüstü yetkiler veren "Milli Koruma Kanunu" ile havzada zorla ve fazla çalıştırma uygulamalarına yönelmiştir. Devletleştirme sonrası ilk

başarılı işçi örgütlenmesi ise 1946'da sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kalkışıyla bugünkü Genel Maden İşçileri Sendikası'nın (GMİS) öncülü Ereğli Kömür Havzası Maden İşçileri Sendikası adıyla 1947'de kurulmuştur. Zonguldak havzasında 1965 yılında patlak veren Kozlu direnişi de Türkiye işçi sınıfının mücadele tarihinde önemli bir yerdedir. Zonguldak'ın Gelik beldesinde kıdem haklarını ve ücret zamlarını alabilmek için ve kendilerine uygulanan dayak, küfür, baskı üzerine maden işçilerinin başlattığı direniş çevre ilçelere yayılır. İş bırakıp ocağa girmeyi reddeden işçilere jandarma saldırır ve iki işçiyi öldürür. Bölgede o dönem örgütlü olan Zonguldak Maden İşçileri Sendikası'nın bilgi ve denetimi dışında gerçekleşen direniş bu yönüyle de havza tarihinde önemli bir yerdedir.

Bakioğlu havzadaki işçileşme tarihini ve bu tarihin asli parçası olan işçi-patron, emek-sermaye arasında cereyan eden mücadelelerin bir özetini yaptığı bölümü bir anda, mekânın şekillenmesi üzerine birkaç cümleyle bitiriyor ve maden şartlarının işçileri dayanışmaya ittiğini ve bunun Büyük Grev'in arka planını oluşturduğunu öne sürüyor (s. 63). Bu son derece kestirme bir sonuç ve işin garibi koca bir bölümde Bakioğlu bunu temellendirmiyor bile. Gayet güzel resmettiği havzadaki işçileşme tarihi ve işçilerin örgütlenme, mücadele deneyimlerini en sonunda mekân ve kültür ilişkilerine bağlaması son derece yanlış. Bakioğlu'nun izlediği yol sermayenin hareket yasalarından, emek ve sermaye arasındaki evrensel çelişkilerden geçerek Türkiye kapitalizminin güncel durumuna; sermayenin o dönemki talep ve politikalarına; işçilerin güncel çalışma ve yaşam koşullarına, örgütlülük düzeyine, taleplerine varmalıydı. Bakioğlu aslında bu yasalara, çelişkilere göre şekillenen havza tarihini yakından incelemişken ve hatta kendi yazdıklarında da bunlar izlenebiliyorken gayet keyfi bir tutumla ve belki de hâkim post-modern kalıplara uyma kaygısıyla okuyucusunun karşısına yazdıklarıyla bile büyük ölçüde alakasız bir ara sonuç çıkarıyor. Tabii bu bir ara sonuçla da kalmıyor, kitabın bütününe siniyor.

Grevin arka planı

Kitabın esas konusuna gelirsek, Bakioğlu Büyük Madenci Grevi'nin arka planını incelerken bu grevin 1989 Bahar Eylemleri'nin son halkası ve en büyüğü olduğunu belirtiyor (s. 72). 24 Ocak kararlarıyla birlikte özelleştirmelerin yanında kamu dâhil tüm sektörlerde esnekleştirme, kuralsızlaştırmanın, sendikasılaştırmanın burjuvazinin hâkim politikası olarak işçilerin çalışma ve yaşam koşullarını önemli ölçüde geriye götürmesi, ülke genelinde bıçağın kemiğe dayanmasına sebep olur. 1980 Darbe rejiminin saldırılarından son derece olumsuz etkilenen Türkiye işçi sınıfı, 80'li yılların sonuna doğru kamuda çalışan işçi ve emekçilerin başlattığı fiili mücadele dalgası ile yeniden ayakları üstüne doğrular. Kitapta mülakat yoluyla görüşlerine başvurulmuş işçilerden biri Bahar Eylemleri'nden önce, 1987-88 yıllarında dekont yakma, açlık grevi gibi eylemlere başvurduklarını söylemektedir (s. 72).

Yazar kitabın önemli bir kısmında grevin arka planını izah etmek için Zonguldak'ın maddi geçim koşulları ve üretim ilişkileri altında şekillenen toplumsal yaşamı inceliyor. Kömür madeninin şehirdeki işçi sınıfının maddi geçim

olanaklarını yaratmasının yanında küçük burjuvazinin, burjuvazinin, köylülerin de yaşamını büyük ölçüde şekillendirdiğini anlatıyor. Tanıklığına başvurulmuş bir işçinin, Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK) için “Zonguldak’ta devlet demektir” sözünden anlaşılacağı üzere o dönem TTK sadece üretimde merkezi bir role sahip değildir, günlük hayatı da organize eden bir kurum niteliğindedir (s. 89). İşçi evlerinden satış kooperatifine, fırından sinemalara kadar Zonguldak işçi sınıfının hayatındaki her alanda TTK’nın yeri vardır. Yani özelleştirme hem işçinin iş hayatındaki kazanımlarını gasp ediyor hem de bir bütün olarak yaşamını olumsuz yönde tehdit ediyordu.

Bakioğlu, maden sektöründe gerek işin organizasyonu gerekse iş güvenliği açısından işçiler arasındaki dayanışmanın diğer sektörlerde görülemeyecek kadar kuvvetli olduğunu, yer altındaki çalışma koşullarının işçileri bir anlamda zorunlu olarak dayanışmaya ittiğini ileri sürüyor. Anlık bir tehdit anında, işçinin canının bir diğerine emanet olduğu yer altı koşulları madencileri sınıf mücadelesinde de ortaklaşmaya götürüyor (s. 93). Yazar maden ocağındaki çalışma koşullarının doğurduğu dayanışma ve birlikteliğin, işçileri sınıf mücadelesinde de ortaklaşmaya götüren güçlü güdümler olduğunu kanıtlayacak yeterli veri sunmuyor. Eğer çalışma koşullarının yarattığı bu durum işçileri neredeyse zorunlu olarak bir ortaklaşmaya itiyor ve neredeyse onlarda zorunlu olarak bir “sınıf bilinci” yaratıyorsa, maden işçilerinin diğer sektörlerdeki işçilerden örgütlülük ve mücadele bakımından kat kat önde olmasını beklemek makul olur. Yazar, öne sürdüğü bu tezi Türkiye’de son yıllarda yaşanan grev ve mücadelelerin sektörel dağılımını, başarı oranlarını inceleyerek sınavabilirdi.

Bakioğlu’nun önemli bir tespiti de sınıf kültürü ve sınıf bilincinin, topluluk kültürü ve bilincinden daha kapsayıcı olduğu ve toplu iş sözleşmesi, grev gibi mücadele dönemlerinde bunun daha görünür hale geldiğidir (s. 104). Fabrika olsun, maden olsun, tersane olsun, memleket, mezhep gibi sebeplerle veya burjuva siyaseti çerçevesindeki siyasi tavırlarla veyahut da kaynakçı, kazmacı gibi ekip temelli ayrımlarla işçiler arasında gruplaşmalar, kamplaşmalar oluşuyor. Sınıf karakterine sahip olaylarda bu ayrımlar büyük ölçüde arka plana itiliyor, çalışan işçiler büyük bir grup olarak hareket ediyor. Bakioğlu, Zonguldak’ta işçilerin arasındaki yeraltı-yerüstü, Laz-kıvırcık, kazmacı-nakliyeciler, köylü-şehirli gibi ayrımların 1990-1991 Grevi sırasında yerini dayanışmaya ve ortak mücadeleye bıraktığını belirtiyor (s. 104)

Grev günleri

Yazar, Grev’in yaşandığı günleri okuyucusuna 161 sayfalık kitabının ancak 109. sayfasında anlatmaya başlıyor. Büyük ölçüde tarihsel ve kültürel konulara ayrılan uzunca bir arka plandan sonra okuyucunun Grev’e ve Yürüyüş’e dair aklında yer edinecek birçok soruyu cevapsız bırakacak kadar detaya önem vermeyen, döneme dair pek az tanık ve belgeyi içeren bu bölüm tatmin edicilikten uzak. Yine de Türkiye işçi sınıfı açısından tarihsel önemdeki bu mücadeleyi yakından öğrenmek isteyen yeni bir okuyucu için bazı önemli bilgiler mevcut.

Tanıklığına başvuru alan eski bir maden işçisi, Thatcher döneminde İngiltere'deki maden kapatmaların ve ardından başlayan mücadelelerin havza işçileri tarafından da takip edildiğini, Özal'ın özelleştirme furiasının yeni uğrağının madenler olacağını anlaşılmamasının işçiler arasında hareketlenme yarattığını, tabandaki işçi basıncının sendikayı grev kararı almak zorunda bıraktığını belirtiyor (s. 110).

Özal'ın, maden işçilerini doğrudan hedef alan sözleri devletin işçinin karşısında yer aldığı görünürleşmesine ve işçilerin birbirine kenetlenmesine yol açmış, başlayan mücadele beraberinde önderlik sorununu da ortaya çıkarmıştır. 1990-91 Grevi'nde ön plana çıkan sendika lideri, GMİS Genel Başkanı Şemsi Denizer'dir. Kitapta tanıklıklarına yer verilen işçiler Denizer hakkında önemli bilgiler veriyor. Sendika yönetimine maden işçiliğinden gelen Denizer, irikıyım fiziki, karizmatik karakteri, etkileyici konuşmaları ile işçiler üzerinde etki bırakmaktaydı. Gençliğinde İGD ve TKP gençlik örgütlenmesi içinde yer alan Denizer'in işçilikten gelmiş ve geçmişte örgütlü politika içinde bulunmuş olması, işçiler arasında sözünün daha fazla dinlenmesini de sağlamıştır (s. 112-113).

Bakioğlu grev örgütlenmesinin diğer ayağını işçi komitelerinin oluşturduğunu belirtiyor (s. 114). Üç farklı işçinin tanıklıklarına yer verilerek aktarıldığı üzere; 80 darbesinden sonra, örgütlü siyasi geçmişi olan işçilerin öncülüğünde işçileri bilinçlendirme amacıyla gizlice kurulan komiteler, grev öncesinde sendikal örgütlenmeyi de kapsayan kurallı ve disiplinli örgütlere dönüşmüştür. Komiteler sendikanın bir organı olmamış, sendika ile çalışmakla birlikte sendika yönetiminin kararları üzerinde işçilerin baskı aracı olmuştur. Grev zamanı sendikanın bilgisi dahilinde grev komitelerine dönüşmüştür. Sendika yönetimi grev komitelerine dönüşen bu komitelerle birlikte karar almıştır (s. 115-118). İşçi komitelerinin Grev'deki rolüne dair biz kendi araştırmalarımızda detaylı verilere ulaşamadık. Yazarın başka kaynaklarla karşılaştırma yapıp yapmadığı konusunda bir bilgimiz yok fakat Bakioğlu'nun üzerine çok konuşulmamış bu işçi komitelerinin Grev'deki rolü üzerine yazdıklarına okurların şüpheyile yaklaşması gerektiği fikrindeyiz. Bu çok önemli iddianın daha derinlemesine araştırılması gerekirdi.

Sonuç itibarıyla 30 Kasım 1990'da 35 bini TTK, 6 bini Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nde çalışan GMİS üyesi toplam 41 bin işçi grev kararı almış ve bunu başarılı şekilde uygulamıştır. 4 Ocak 1991'e kadar işyerlerinde süren grev, 4-8 Ocak'ta Ankara yürüyüşüyle devam etmiş, 27 Ocak'ta ise hükümet Körfez Savaşı'nı gerekçe göstererek ülke genelindeki bütün grevleri ertelemiş, madencilerin grevi de böylece 59 gün sonra sonlanmıştır (s. 120).

Grev sonrası Zonguldak

Grev bazı kazanımlarla sonuçlansa da ömür boyu istihdam gibi pek çok kazanım kaybedilmiştir. Bakioğlu'na göre, Türkiye işçi sınıfı sermayenin topyekûn saldırısı karşısında zayıf düşmüş, 1989 Bahar Eylemleri ile neoliberal politikalara karşı verilen mücadele o dönem için 1990-91 grevi ile son bulmuştur (s. 141). Fakat Temmuz 1991'de Paşabahçe direnişi, 1992 Erdemir grevi ve büyük bir özelleştirme saldırısı olan 5 Nisan 1994 kararlarından sonra birçok sektörde binlerce işçinin başlattığı mücadeleler hem Zonguldak'taki mücadeleden izler taşımakta hem de

defterin 1991’de kapanmadığını göstermektedir. Dönemsel mücadelenin zafer veya yenilgisinden bağımsız olarak Bakioğlu’nun şu vurgusu kayda değerdir; “işçi sınıfı bitti”, “elveda proletarya” denilen dönemde sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada işçi sınıfı neoliberal politikalara direnmiştir (s. 142).

Zonguldak grevinin kendisi açısından ise sendikal yönetimin hataları es geçilmemelidir. Bakioğlu’na göre, Büyük Yürüyüş sonrası TİS görüşmelerini Denizer ve birkaç bürokratinin Türk-İş’i ve işçileri arkasına almadan tek başına yürütmesi pek çok kazanımın yitirilmesine sebep olmuştur (s. 145). Hâlbuki GMİS grev ve yürüyüş boyunca Türk-İş’ten beklediği düzeyde bir destek görememiştir. Yani Türk-İş’i arkasına almayan Denizer değil, Denizer’in arkasında durmayan Türk-İş’in çoğunluğunu oluşturan CHP’li bürokratlarıdır. Yazar eğer dönemin diğer Türk-İş sendikalarının yayınlarını incelemiş olsa, bu sendikaların Zonguldak işçilerine ne düzeyde destek sunduğunu araştırmış olsaydı daha doğru bir çıkarım elde edebilirdi. Ayrıca Türk-İş’in kendi tarihi de yazar için Türk-İş’in grevdeki tutumunu anlayabilmek açısından birçok ipucu sunabilirdi.

Görüşme sürecine dönersek, Denizer ve beraberindeki sendika yöneticileri Ankara’da muhatap bulamamış, günlerce bekletilmiş, bir ay uzayan süreç işçileri de yılgınlığa sürüklemiştir. Sendika görüşmeler süresince eylem yapılmayacağını açıklamış, işçiler yürüyüşten sonra tekrar çalışmaya başlamış ve sendika başkanlarının Ankara’dan kazanımla dönmelerini beklemiştir (s. 146).

Yeni toplu sözleşme yüksek bir ücret artışıyla sonuçlanmış (o dönemki asgari ücretin dört katına varan ücretler elde edilmiş) fakat sosyal haklar kırılarak neredeyse sıfıra indirilmiştir. Grev sonrası Denizer’in çelişkili açıklamaları ve tavırları sendika içinde rahatsızlıklara yol açmıştır (s. 147). Denizer, grevin ardından, 1991 yılında, merkezi siyaset masasında olmadıklarında, işçilerin, haklarını alamadıkları fikrinin ardına sığınarak Sosyal Demokrat Halkçı Parti’den milletvekili adaylığına adaylığı gündemdeyken 6 Ağustos 1999’da bazı karanlık noktaları da içeren parasal ilişkiler nedeniyle silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür.

Sonuç

Bu kitabı heyecanlı bir şekilde edindik ve elimizden geldiğince titiz bir okumasını yaptık. Kitabın bizce olumlu yönlerine yukarıda yer verdik. Buna karşın kitabın bizi en çok hayal kırıklığına uğratan yönü şu oldu: grev ve yürüyüş kitapta neredeyse önemsiz bir kesit gibi. Kitabın adının “Büyük Madenci Yürüyüşü- Zonguldak’ın Büyük Grevi (1990-1991)” olduğunu düşünürsek başarısız bir kompozisyonla karşılaşmış oluyoruz. Kitabın adı içeriğini doğru yansıtmıyor. Üstelik kitabı zenginleştirebilecek, okuyucunun merak duyabileceği bir sürü konu mevcut. Biz birkaç örnek vereceğiz sadece: sosyalist örgütlerin süreçteki rolü, sendika içindeki tartışmaların detayları, Türk-İş’in grevdeki tutumu, grev ve yürüyüşün ülkenin geri kalanı ve işçi sınıfındaki yankısı... Bu konular hakkında kitaptan bir bilgi edinmek neredeyse imkânsız. Ayrıca dönemin gazete arşivleri, Zonguldak kaynakları vb.

incelemesi temelinde Büyük Yürüyüş'ün kendisi çok daha detaylı anlatılabilir, belgelerle kitap zenginleştirilebilirdi. Üstelik tüm bunları yapmış olsaydı, yazarın birçok konuda daha farklı fikirlere sahip olacağı kanısındayız. Bakioğlu'nun kitabına temel oluşturan doktora tezini de kitabın ertesinde inceledik ve kolaycılığa kaçtığı, doktora tezinin üzerine özensiz eklemelerle bir kitap oluşturduğu kanısına vardık. İletişim Yayınları'nın Zonguldak madenlerinin ve işçilerinin tarihi ile ilgili bir kitaba Büyük Madenci Yürüyüşü başlığını vermesi de ancak ticari bir oportünizmle açıklanabilir.

Türkiye işçi sınıfının tarihinde, 15-16 Haziran'ın hemen ardında, 1 Mayıs'larla, 1989 Bahar Eylemleriyle, 17-18 Haziran 1995 KESK Ankara yürüyüşüyle, Tekel işçilerinin 2009 yılının sonunda başlattığı 72 günlük Sakarya direnişiyile, 2015 Metal Fırtınayla birlikte en önemli işçi mücadelesi örnekleri arasında yer alan Zonguldak grev ve yürüyüşü hâlâ araştırmacılarını bekliyor.

Gerçek gazetesi

Gerçek gazetesi Devrimci İşçi Partisi'nin (DİP) merkezî yayın organıdır. Partinin hem kendi üyeleri ve sempatizanlarıyla hem de toplumun sömürülen ve ezilen geniş kesimleriyle bağlarını kuran, en önemli örgütlenme aracıdır.

2009 yılında, dünya kapitalizminin Üçüncü Büyük Depresyon'a sürüklenmeye başlamasının üzerinden henüz bir yıl geçmemişken yayın hayatına başlayan *Gerçek*, yıllar içinde Üçüncü Büyük Depresyon döneminde dünya devriminin yeni dalgası sayısız ülkeyi gezerken, devrimlerin, isyanların, halk ayaklanmalarının sesini, soluğunu bu topraklara taşıdı. Ama ayağını en çok kendi topraklarına bastı. Bu topraklarda sermayenin, emperyalizmin ve onların her renkten siyasi temsilcisinin yalanlarına karşı, işçi sınıfının ve ezilenlerinin gerçeklerini yazdı. İşçi sınıfının bağımsız sınıf siyasetinin, enternasyonalizmin ve Marksizm'in sesi oldu.

Gerçek, işçi sınıfının, emekçilerin, ezilenlerinin mücadelelerinden, direnişlerden, grevlerden, işgallerden beslendi. *Gerçek*'in matbaadan sonraki durağı hep işçi servisleri, grev ve direniş çadırları ile emekçi mahalleleri oldu, olmaya devam ediyor. Ve işçi sınıfı ve emekçiler, bu gazetenin sadece okuyucusu değil, aynı zamanda yazarı. *Gerçek*'in sayfaları, metal fabrikalarından, fabrikalardan işçilerin, çeşitli sektörlerden emekçilerin yazdığı yazılarla dolu.

Gerçek gazetesini alın, okuyun, okutun!

Gerçek'i her gün internet sitesi ve sosyal medya hesaplarından takip edin, paylaşın!

 gercekgazetesi.net

 [gercekgazetesi](https://twitter.com/gercekgazetesi)

 [gercekgazetesi.net](https://facebook.com/gercekgazetesi.net)

 [gercekgazetesivideo](https://youtube.com/gercekgazetesivideo)

 [gercekgazetesi](https://instagram.com/gercekgazetesi)

 anchor.fm/gercek

 [gercekgazetesi](https://play.google.com/store/apps/details?id=com.gercekgazetesi)